

Lelkiség és irodalom

Tanulmányok Szelestei N. László

tiszteletére

Szerkesztette
Bajáki Rita
Báthory Orsolya
Bogár Judit
Déri Eszter
Kónya Franciska
Maczák Ibolya
Szádóczki Vera

MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport
Budapest, 2017

BIBOR MÁTÉ JÁNOS

*Tudós a javából: Rómer Flóris kézíratai az
Egyetemi Könyvtárban*

„– Rómer Flóris utca – olvasta hangosan Zoli, a sokszor látott utcatáblát. – Vajon ki volt ez a Rómer Flóris?

– A macska tudja – legyintett Ernő – talán valami nagyképű városatya. Nagy érdemeket szerzett fővárosunk fejlesztése körül – hadarta, mintha valami közlönyből olvasná.

– De lehetett a szociális eszmék harcosa is. Esetleg valamelyik baráti állam politikusa – vélte Ákos.

A két lány nem elegyedett a vitába, csak könnyedén vállat vont.

– Kérdezték meg Román bácsitól, ő mindent tud. Majd ő megmondja – tanácsolta Irén.

Román bácsi már várta őket. Szelíd mosollyal üdvözölte vendégeit [...].

– Igaz is, Román bácsi – kérdezte Zoli – ki volt az a Rómer Flóris? Városatya, politikus, vagy idegen államférfi? Ezen vitatkoztunk útközben, de egyikünk sem tudta pontosan.

– Csakugyan nem találtátok el – mosolygott Román bácsi –, nem volt bizony ő sem politikus, sem államférfi, még kevésbé városatya, csak egy szerény tudós. De az aztán a javából.”²

A fenti sorok egy 1959-ben megjelent ifjúsági regény első fejezetéből valók. A derekasan megírt, de irodalmilag reménytelenül közepes mű öt unokatestvéréről szól, akik nagybátyjuk vezetésével, kincskeresés címén bejárják Magyarországot.

Az idézett beszélgetést követően a regénybeli Román bácsi fél oldalon át méltatja Rómer Flórist, és még azt sem hallgatja el, hogy a tudós egyúttal pap is volt, aminek hangoztatása egy kora Kádár-kori ifjúsági regényben igazán nem volt magától értő.

¹ A *Rómer Flóris művei és két levele az Egyetemi Könyvtárban* c., az ELTE Egyetemi Könyvtárban 2015. szeptember 19-én, a Kulturális Örökség Napján elhangzott előadás átdolgozott, bővített változata. – Ezúton is köszönöm Csécs Teréznek és Papp Gábor Györgynek a tanulmány elkészítéséhez nyújtott segítségét.

² BORBÉLY László, *Kincskeresők*, ill. GÁLL Gyula, Bp., Gondolat, 1959, 6.

Föltűnő, hogy Rómer/Römer vezetékneve [Römer = ’római férfi’] és a regénybeli – ha nem is pap, de agglegény – nagybácsi keresztneve [Román = ’római férfi’] szinonimák. (A szabadságharc idején Rómer maga is használta a Római névalakot.) A gyanút tovább erősíti, hogy a kirándulások során a nagybácsi – az állítólagos kincset lehetőleg mellőzve – főleg a műemlékekre és a természeti szépségekre fókuszál, emellett személyes tulajdonságai: derűs személyisége, kiváló pedagógiai érzéke, nagy mesélőkedve is Rómer Flórishoz teszik hasonlóvá. Sőt, olykor egész jelenetek idézik föl a 19. századi tudós talán legszemélyesebb könyvének, az *A Bakony*nak³ lapjait. Így közvetve Rómernek is köszönhető, hogy Borbély László *Kincskeresőkje* minden gyarlóságával együtt szerethető mű, amely – ha itt-ott kilóg is néhány „vörösfarok” – megjelenési idejét figyelembe véve igazán elismerésre méltó módon nevel a legjobb értelemben vett hazaszeretetre.

Rómer Flórist, a 19. század egyik legfontosabb magyarországi tudósát, tudományszervezőjét és – a szó legszélesebb értelmében vett – pedagógusát már 1959-ben is csak gyerekeknek és kamaszoknak kellett bemutatni. Éppen az előző évben jelent meg az ELTÉ-n a *Régészeti Dolgozatok* első (Rómernek szentelt!) száma,⁴ és már félévszázada rendelkezésre álltak a személyes emlékeket is rögzítő korai életrajzok.⁵ A számos kisebb-nagyobb forráspublikáció és résztanulmány sorából kiemelkedik a *Műemlékvédelem* c. folyóirat Rómer-száma.⁶

Rómer Ferenc (a Flóris a szerzetesi neve volt) születésének 200. évfordulója több vele, illetve munkásságával foglalkozó könyv megjelenésére is lehetőséget nyújtott,⁷ a győri Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum közleményeinek egy teljes kötetével tisztelettel alapítójának emléke előtt,⁸ a *Honismeret* c. folyóirat pedig bőséges

³ RÓMER Flóris, *A Bakony: terményrajzi és régészeti vázlat*, Győr, Sauerwein ny., 1860.

⁴ *Régészeti Dolgozatok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészeti Intézetéből*, 1(1958), 1–78.

⁵ FRAKNÓI Vilmos, *Rómer Flóris emlékezete (1815–1899)*, Századok, 25(1891), 177–199; HAMPPEL József, *Emlékbeszéd Rómer F. Flóris rendes tagról*, Bp., MTA, 1891; KUMLIK Emil, *Rómer Ferenc Flóris élete és működése*, Pozsony, Angermayer–Steiner, 1907; utóbbi németül: Emil KUMLIK, *Franz Floridus Rómer’s Leben und Wirken*, Pozsony[!], Angermayer, 1907.

⁶ *Műemlékvédelem*, 32(1988), 205–243.

⁷ *Archaeologia és műtörténet: Tanulmányok Rómer Flóris munkásságáról születésének 200. évfordulóján*, szerk. KERNY Terézia, MIKÓ Árpád, Bp., MTA BTK, 2015; BALLA Tünde, LAKATOS Attila, „Biharmegye kultúrhivatását férfiasan emeljük...”: *Rómer Flóris nagyváradi évei*, Nagyvárad, Római Katolikus Püspökség, 2015.

⁸ Arrabona, 51(2013). [megjelent: 2015]

összeállítást közölt.⁹ Jelentősen kibővítve, új címen¹⁰ jelent meg – angol változatban¹¹ is – Valter Ilona először egy évtizede kiadott könyvecskéje.¹²

A jubileumi emlékév talán legfontosabb hozadéka, hogy létrehoztak egy folyamatosan frissített Rómer-honlapot,¹³ amely – egyebek mellett – közli a készülő Rómer-bibliográfia egyre sokasodó tételeit,¹⁴ és végre hozzáférhetővé tette Rómer összes fennmaradt jegyzőkönyvét.¹⁵ (Nyomtatásban eddig csak egyetlen kötet hasonmása jelent meg.¹⁶)

Szintén áttörésként értékelhető, hogy ezúttal szülővárosa is megemlékezett Rómerről, akiről az utóbbi csaknem száz évben nem sok szó esett a megváltoztatott nevű Pozsonyban. A tudós emlékére a városi múzeumban (Múzeum mesta Bratislavy) megrendezett konferencián elhangzott előadások tanulmányváltozata az intézmény évkönyvének külön köteteként jelent meg.¹⁷

Éppen ebben, közelebbről Kerny Teréziának a budapesti közgyűjteményekben őrzött Rómer-hagyatékot ismertető tanulmányában olvasható az egyetemi könyvtári levelek eddig egyetlen említése.¹⁸ A két levél természetesen szerepel az Egyetemi Könyvtár kézirat-katalógusában is,¹⁹ közzétételükre azonban mindeddig nem került sor. Bár nem tartoznak Rómer levelezésének legfontosabb darabjai közé, jól illusztrálják írójuk viszonyát a – folyóirat-, illetve lapszerkesztőként is tevékenykedő – tudós-kollégákhoz, és az egyik megcsillantja Rómer sokszor említett fanyar humorát is.

⁹ *Kétszáz éve született Rómer Flóris*, Honismeret, 43(2015)/6, 6–51.

¹⁰ VALTER Ilona, *Szóval, tettel: Rómer Flóris Ferenc élete és munkássága (1815–1889)*, Bp., [k. n.], 2015. – A kötet hibáit és tévedéseit is felsoroló recenzió: PROHÁSZKA Péter, *Valter Ilona: Szóval, tettel. Rómer Flóris Ferenc élete és munkássága (1815–1889)*, Honismeret, 43(2015)/6, 87–88.

¹¹ Ilona VALTER, *By Words and Acts: The Life and Scholarship of Ferenc Flóris Rómer (1815–1889)*, Bp., [k. n.], 2015.

¹² VALTER Ilona, *Rómer Flóris Ferenc (1815–1889)*, Bp., Építésügyi Tájékoztatási Központ, 2006 (A magyar műemlékvédelem nagyjai: Életrajzok, visszaemlékezések, 1).

¹³ romer2015.hu

¹⁴ http://romer2015.hu/?page_id=38 (utolsó megtekintés: 2017. január 15.)

¹⁵ http://romer2015.hu/?page_id=40 (utolsó megtekintés: 2017. január 15.)

¹⁶ *Rómer Flóris jegyzőkönyvei: Somogy, Veszprém és Zala megye (1861)*, bev., jegyz., kiad. VALTER Ilona, VELLADITS Márta, Bp., Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1999 (Forráskiadványok, 2).

¹⁷ Bratislava: Zborník Múzea mesta Bratislavy, 27(2015).

¹⁸ Terézia KERNY, *Pozostalost' Flórisa Rómera vo verejných zbierkach v Budapešti*, Bratislava, 27(2015), 105–118, hivatkozott rész: 116.

¹⁹ *Catalogus librorum manuscriptorum Bibliothecae Universitatis R. Scientiarum: Pótkötet a szakrendbe sorolt kéziratokhoz*, bev., kiad. KNAPP Éva, Bp., Egyetemi Könyvtár, 2005, 142.

Mindkét levél Szilágyi Sándor²⁰ hagyatékából, az ő családi leveleskönyvének²¹ részeként került az Egyetemi Könyvtárba, ez azonban nem jelenti föltétlenül azt, hogy neki szóltak. A címzettek kilétének földerítését nehezíti, hogy egyik levélnek sincs meg a borítékja. Szövegük közlésekor az aláhúzással történő kiemelések az eredetiek megfelelőek.

Az időrendben első levél szerepel a kötetben másodikként,²² ennek szövege:

Kedves Barátom!

A mellékelt sorokat csak röptében
írtam; legyen elnézéssel! Ha lehet, tessék [az]
egyik legközelebbi számban adni, 's ha szabad <kérni>
egy példányt a számból kérni,²³ azt nekem
elküldeni, hogy tárczámba eltehessem.

Mit mondanak majd az

Árpád sírja ásói!?²⁴

Academiai kéziratára[!]²⁵

1869 April 23án.

Őszinte tisztelettel
Rómer

²⁰ Szilágyi Sándor (1827–1899) történész, 1878-tól haláláig az Egyetemi Könyvtár igazgatója.

²¹ Az előző századfordulón egybekötött kollekción 134+2 levelet tartalmaz az 1796 és 1896 közötti évekből, többek között Arany Jánostól, Döbrentei Gábertől, Ipolyi Arnoldtól, Kazinczy Ferencről, Schedel [= Toldy] Ferencről, Szigligeti Edétől és Vámbéry Ármintól.

²² Halványkék papír (vízjel: „Dios Győr”), 1 folió, 1 beírt lap, 172x200 mm, fekete tinta, autográf, [Pest,] 1869. április 25. Jelzete: G 316/122. A 122-es számot egy későbbi kézceruzával ráírta az 1r-ra.

²³ A „k” egy sz-ból javítva.

²⁴ Tréfás utalás az egykori óbudai téglagyár területén végzett, részben Árpád sírjának megtalálását célzó ásásokra. Itt Rómer fölmérte és – sajnos csak átmeneti sikerrel – megmentette egy középkori templom és kolostor maradványait. Ezt Fehéregyháza romjainak tekintette, de Árpád sírjával kapcsolatban szkeptikus volt. Később a lelőhelyet elpusztították, ma már a téglagyár sincs meg, helyén bevásárlóközpont működik.

²⁵ Jelenleg MTA Könyvtár és Információs Központ, Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye. Rómer 1861-től 1869-ig volt az Akadémia kézirat- és éremtári őre.

Rómer életművét áttekintve, ebben az időszakban egyetlen olyan cikke jelent meg, amely a kérdéssel kapcsolatba hozható.²⁶ Mivel ez két nappal később a Budapesti Közlöny hasábjain látott napvilágot, a levél címzettje a lap szerkesztője, Salamon Ferenc²⁷ lehetett.

Az időrendben második, de a kötetben elsőként szereplő levél²⁸ szövege:

Igen tisztelt Barátom!

Ime itt van Ráth fölött mondott beszédem; a munkákat nem akarnám kihagyni, mert azt hiszem, hogy így összeállítva, becses bibliographiai anyagul szolgálódnak, és sok fáradságomba is került összeállításuk, azért jegyzékbe lehetne venni a kijelelt helyeken.

A revisiót szívesen elvállalom, ha még Julius középeig[!] megkaphatnám, mert azon túl bizonytalan itteni tartózkodásom.

Szabad-e 25–30 különnyomatot barátim számára kérni?; ha ez akadályos járna, inkább magam fizetem meg azon példányok árát.

Pest 1869. Jun. 17-én.

Őszinte tisztelettel
igaz híve
Rómer Flóris

²⁶ RÓMER Flóris, *Egy góth templom alapjai Ó-Budán*, Budapesti Közlöny, 3(1869)/94 (április 25.), 1232.

²⁷ Salamon Ferenc (1825–1892) történész, műfordító, kritikus és esztéta, 1867-től haláláig a Budapesti Közlöny szerkesztője.

²⁸ Sárgásfehér papír, 1 folió, a bal felső sarokban belenyomott jel: kör alakú övben (?) egymásba fonódó R és F betű, 1 beírt lap, 172x200 mm, barnás tinta, autográf, Pest, 1869. június 25. Jelzete: G 316/121. A 121-es számot egy későbbi kéz ceruzával ráírta az 1r-ra.

A levél egyértelműen Rómernek egyik győri barátjáról és munkatársáról, Ráth Károlyról²⁹ írt megemlékezése kapcsán született. Minthogy a mű³⁰ az *Értekezések a Történeti Tudományok Köréből* I/9. részeként jelent meg, és a kiadványt a jelzett időpontban Szilágyi Sándor szerkesztette, minden bizonnyal ő volt a levél címzettje.

Mindkét levél Rómer halála után egy évtizeddel került az Egyetemi Könyvtárba, ahol azonban akadnak jóval korábbi, a tudós kézírását őrző dokumentumok is.

Az első ilyen a gyűjtemény vendégkönyvének második kötete,³¹ amelyet 1820 körülől 1876-ig használtak. Ebben a 43 r-n középtájt olvasható egy barnás tintával tett bejegyzés, amely szerint „Franciscus Florianus Romer OSBen. 2. Gramm. Prof. Jaur. 24/4 40.”, azaz Rómer Ferenc Flórián benedekrendi szerzetes, győri tanár 1840. április 24-én meglátogatta a reformkori Pest egyik nevezetességét, az Egyetemi Könyvtárat.

Megemlítendő még egy a gyűjteménynek szóló dedikáció, amely Rómer egyetlen angol nyelvű publikációjának³² egyetemi könyvtári példányán,³³ a különlenyomat³⁴ borítójának belső oldalán látható:

„A m. királyi egyetem
könyvtárának

Romer FF

BPesten Sept 6.
877”

Talán meglepő, hogy ez az egyetlen ma ismert, a gyűjteménynek címzett Rómer-dedikáció, hiszen a tudós szinte minden műve megvan a könyvtárban. Magyarázat

²⁹ Ráth Károly (1829–1868) történész, levéltáros, Rómerrel együtt szerkesztette a *Győri történelmi és régészeti füzeteket* (1861–1869).

³⁰ RÓMER Flóris, *Ráth Károly m. akad. tag emlékezete: A történelmi osztály megbízásából előadta a Magyar Tudományos Akadémiának 1869. április 5. tartott ülésében Rómer Flóris lev. tag*, Pest, Eggenberger, 1869 (*Értekezések a történeti tudományok köréből*, I/9).

³¹ Jelzete: J 53/II.

³² F. F. ROMER, *The Prehistoric Antiquities of Hungary: An Address delivered by Prof. F. F. Romer at the Opening of the International Anthropological Congress, held at Budapest, September, 1876: From the Matériaux pour l'Histoire Primitive et Naturelle de l'Homme: Translated for the Smithsonian Institution by Charles Rau*, Annual report of the Board of Regents of the Smithsonian Institution, 1876, 394–401. [Megjelent: 1877.]

³³ Jelzete: Gd 215.

³⁴ Washington, Government Printing Office, 1877.

lehet, hogy ezek túlnyomó része nem Rómertől került a gyűjteménybe, hanem a szokásos beszerzési módok valamelyikén. A tudós talán azért is ajándékozta meg e cikke különlenyomatával a könyvtárat, mert okkal feltételezte, hogy a tengerentúli kiadványt aligha tudják normál úton beszerezni.

Ugyanakkor az is tény, hogy Rómer nemcsak saját munkáival gazdagította a gyűjteményt. Erről tanúskodnak a *Járulékok: Vásárlások és ajándékok* című, 1866-tól 1876-ig vezetett kéziratos nyilvántartásban³⁵ olvasható, a tudósra vonatkozó bejegyzések³⁶ is. Ezek földolgozása, valamint a Rómer egyetemi könyvtári kölcsönzéseire vonatkozó adatok³⁷ összegyűjtése és elemzése a tovább folytatott kutatások tárgya.

³⁵ Jelzete: J 125.

³⁶ Például: 22 (no. 86–87: 1868. február 16.), 40 (no. 954: 1869. febr. 21.), 150 (no. 625: 1875), ill. feltételesen 182 (no. 1159–1164: 1876).

³⁷ Például: *Könyvcímek a kölcsönvevők neveinek rende szerint 1843-tól 1866 végeig*, [kézirat], 699, 701–707. Jelzete: J 113.